

Neradi bychom se na této reprezentativní publikaci dopustili křivdy. Proto s radostí konstatujeme, že se záhřebské tiskárně podařilo zvládnout svěžený úkol velmi dobře, ba v případě většiny celostránkových (str. 13–16, 18, 72, 76, 82–85, 177, 188, 194 a 198) a barevných reprodukcí (str. 17, 19, 23, 49, 67, 69, 71, 97 a 101) přímo znamenitě. Jen grafická úprava měla být clevědomější u publikace, jejíž smysl spočívá hlavně v obrazové části; některé stránky jsou sestaveny zcela bezradně (např. str. 34–35, 38–39, 86, 90, 96, 122–123, 126–127, 170–171 aj.).

Tak tedy přesto, že se jugoslávské naivní umění dočkalo rozsáhlé a skvěle vybavené publikace, bude dál čekat na svého interpreta, který by je vskutku vědeckým způsobem vyložil a zhodnotil.

Richard Jeřábek

Rudolf Bednárík, SLOVÁCI V JUHOSLÁVII (Materiály k ich hmotnej a duchovnej kultúre).

Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1964. 272 stran, 60 obr. v textu, 96 fotografií v příloze.

Koncem 17. a počátkem 18. století emigrovaly tisíce Slováků do Velké uherské nížiny, do oblasti mezi Dunajem a Tisou. Byla to součást osidlovacího procesu po vyhnání Turků z tohoto zpustlého a vylištěného území. Vystěhovalectví vyvrcholilo po tzv. Satmárském míru v letech 1711–1740 a směřovalo nejprve do Békéšské župy, od poloviny čtyřicátých let i do Báčky a posléze do Banátu a Srému. V té době bylo Slovensko poměrně hustě osídleno; obyvatelstvo bylo zatíženo množstvím poddanských povinností, trpělo hospodářským i kulturním útlakem. Stát i někteří feudálové měli však zájem na zalidnění a zúrodnění zpustlých krajů, a proto poskytovali osadníkům různé úlevy, považovali je za tzv. smluvní poddané, kteří měli právo se stěhovat, osvobožovali je na několik let od daní, stanovili jim mírnější povinnosti. Tyto výhodné podmínky přirozeně lákaly velký počet kolonistů, kteří do Dolní země často tajně přechali, pokud jim vrchnost v odchodu bránila. Z tohoto hlediska mělo vystěhovalectví protifeudální charakter, protože oslabovalo hospodářskou kapacitu feudálních panství úbytkem pracovních sil.

První slovenská osada v jihoslovanské Dolní zemi — Petrovec — byla založena v roce 1745. Do Banátu se však přistěhoval větší počet Slováků až roku 1782. Pohyb obyvatelstva trval po celé 19. století a kolem roku 1900 žilo v Báčce, Srému a v Banátě téměř 57 tisíc Slováků. Od poloviny 19. století početně oslaboval slovenské diaspory systém jednoho dítěte. Menšina byla poměrně dost třídně diferencovaná. Z počátku sice společná držba půdy zpomalovala proces třídního rozvrstvení, avšak již v 18. století se začaly projevovat rozpory, které vyvrcholily na sklonku 19. století v podobě stávek a vzpour zemědělského proletariátu a ve formě vystěhovalectví do Ameriky na počátku našeho století. Kolem roku 1910 dosáhl počet slovenských emigrantů z Vojvodiny více než 27 tisíc. K zrovnoprávnění došlo až po druhé světové válce.

To jsou v hrubých rysech osudy slovenské menšiny v Jugoslávii, které podrobně sleduje Bednáríkova kniha, jejíž součástí je obsáhlá studie Jana Siráckého o vývoji osídlení, opřená o studium starších prací a archivních pramenů. Některá jeho tvrzení jsou však v rozporu s míněním Bednáríkovým v dalším textu knihy; týká se to zejména hodnocení rozsahu a míry feudálního útlaku na Slovensku a v Dolní zemi v době vzniku slovenských diaspor v uherské nížině.

Bednárík zkoumal kulturu a životní formy Slováků ve Vojvodině zejména ve třicátých letech a vrátil se k této problematice v roce 1947, kdy znovu navštívil některé obce. Jeho

kniha je tedy svým způsobem retrospektivní: je v ní věnována větší pozornost starším fázím a stavu před druhou světovou válkou, než současnosti, o níž je v publikaci jen několik schematických a stereotypních zmínek.

Těžiště publikace plně vystihuje její podtitul. Bednárik se zaměřil především na popis těch odvětví lidové kultury, jimiž se život slovenských diaspor odlišuje od původní slovenské kultury, tvořící její základy, a od kultury jiných etnik a národnostních skupin na území Vojvodiny, například Srbů, Maďarů, Rumunů, Bulharů, Němců aj. Sleduje zvláštnosti ve způsobu obživy obyvatelstva, především v zemědělství. Nalézá dvojdomový systém hospodaření, spočívající v existenci salašů, tj. v tomto případě komplexů sezónních hospodářských a obytných staveb, vzdálených až dvě desítky kilometrů od vesnice. Soudí, že Slováci přišli do Vojvodiny již se znalostí tohoto systému, jenž je obdobou slovenských lazů, majerů, cholvarků apod. V lidovém stavitelství, které se formovalo v závislosti na zeměpisných a klimatických podmínkách, sledává Bednárik střetávání severních a jižních vlivů. Má za to, že Slováci neakceptovali primitivní způsob bydlení v zemnicích, jaké obývali srbsští pasteveci v 17. a 18. století, nýbrž využívali své domácí tradice. Zemnice obývali jen přechodně a nouzově, nabíjené domy budovali jen jako dočasné, jinak v jejich obcích převládalo obydlí, odpovídající typu domu v té části Slovenska, z níž osadníci pocházeli, modifikované podle místních poměrů v Dolní zemi. Osobitý lokální typ se vytvořil též v mužském a ženském kroji; kolonisté z různých krajů Slovenska přicházeli v různých časových intervalech, byli různého náboženského vyznání, byli vystaveni mnoha hospodářským a etnickým vlivům. Přesto však zůstal kroj výrazným odznakem etnické příslušnosti a poměrně dlouho se udržel. — Mezi nejzajímavější části Bednárikovy knihy patří bezesporu výklad o formách rodinného života, zejména podrobný popis přežitkových forem velkorodiny, organizace zádušního života na Vojenské hranici, kde se tato instituce udržela až do druhé světové války, protože sloužila existenčním zájmům širší rodiny.

Z charakteru knihy vybočují některé excursy do oblastí etymologie a geneze jednotlivých jevů (salaš, kuča, koliba, čardak), od nichž mohl autor raději upustit, když tuto metodu neuplatnil důsledněji, například při popisu velkorodiny, kde by byl mohl se zdarem použít starších prací Peiskerových, Kadlecových aj. Není divu, že autorovi plně zaujatému svým tématem unikly některé rozpory v textu a některá opakující se místa. Např. Sirácky si odporuje s Bednárikem v hodnocení míry feudálního útisku, zejména daňového systému (str. 12, 28, 37 a 109). Sirácky považuje Petrovec za původně slovenskou obec (str. 13), Bednárik za srbskou se slovenskými kolonisty (str. 139). Různě posuzují i vliv třídní diferenciace (str. 19, 37, 102 a 103). — Bednárik sám na několika místech odlišně líčí podmínky zemědělské práce a odbytu zemědělských produktů na trhu (str. 26, 32, 34—37), když jednou tvrdí, že bylo třeba vskutku heroických pracovních výkonů, aby se dosáhlo současného stavu v zemědělské výrobě, a jinde zase, že úrodné země nepodněcovaly zemědělství k pokroku. Rozpor je ve výkladu o vývoji obydlí, jednou z jednoprostorového (str. 141), jindy z dvojdílného nebo trojdílného domu (str. 175). Různí se datum zrušení vojenské hranice (str. 204 a 262); sporné je, zda byl *útěk* poddaných jednou z forem protifeudálního *boje* (str. 101). Výklad na str. 222 i s tabulkami měl být připojen spíš k části o populační problematice na str. 212 n. Některé detaily se doslovně nebo téměř doslovně opakují (např. o studni v Padině dvakrát na str. 134, o bajúzech na str. 186 a 211, o obdělávání půdy na str. 198 a 199 aj.). Z drobných omylů je třeba upozornit na chybné psané jméno E. Bernekera (str. 79), E. Tylora (str. 170), chybnou citaci práce T. Papahagiho, Images d'ethnographie roumaine (str. 42, 164 a 171), na str. 219 místo jednotný má být jednodetný systém. Závěr knihy má charakter resumé. — To jsou některé nedostatky, jež měla postřehnout a odstranit vědecká redakce a lektori. Též obrazové části by byl prospěl poněkud přísnější výběr a vrocení jednotlivých příloh.

Bednárikova kniha přináší velmi bohatý studijní materiál, hlavně z třicátých let, a shrnuje i poznatky z nedostupné regionální literatury z Vojvodiny. Pro každého, kdo se bude v budoucnu zabývat otázkou slovenské kolonizace v Jugoslávii, bude tato kniha nezbytným východiskem a dobrým vodítkem.

Richard Jeřábek